

A POLGÁRI ISKOLAI TANÁRKÉPZÉS PROFESSZIONALIZÁCIÓJÁNAK ÉS INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK FOLYAMATA

Fízel Natasa:

A magyar polgári iskolai tanárképzés története (1868–1947)

Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. 355 p.

Fízel Natasa, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának főiskolai docense, a Délvidék Kutató Központ tagja, a magyar neveléstörténet, azon belül is a Horthy-korszak felsőoktatás-történetének és jelenlegi munkahelye jogelőd intézménye történetének kutatója. 2012-ben kezdte el primer, levéltári forrásokon alapuló kutatómunkáját, a szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola történetét és a trianoni nemzeti tragédia egyik következményeként a Kolozsvárról elűzött, majd Szegeden otthonra lelt Ferenc József Tudományegyetemmel történő együttműködését vizsgálva, kutatási részeredményeit mindvégig rangos publikációkban prezentálva.¹

A szerző most bemutatásra kerülő, a Gondolat Kiadó értő gondozásában és impozáns kivitelezésében megjelent könyvének elsődleges célja, hogy a korábbi kutatásokat és a doktori disszertáció eredményeit összegezve bemutassa azt a professzionalizációs folyamatot, ami az 1868-ban Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter által beterjesztett 1868. évi XXXVIII. tc. által életre hívott polgári iskola tanárainak képzését tekintve lezajlott a kezdetektől 1947-ig, és amelynek eredményeképpen a polgári iskolai tanárképzés 1928 és 1947 között Szegeden négy szakcsoportos, négy évfolyamos, alap- és képesítő vizsgával, gyakorló tanításokkal, kötelező egyetemi áthallgatással kiegészített főiskolai képzéssé fejlődött.

A könyv első, módszertani és elméleti bevezetést tartalmazó részében (1–4. fejezet) a szerző hiánypótló módon foglalja össze és mutatja be a professziódiskurzus magyarországi és nemzetközi eredményeit, a professziókutatás trendjeit, azon belül is a pedagógusprofesszió hazai kutatástörténeti előzményeit, és kiválasztja azokat a sablonokat, amelyek segítségével a polgári iskola pedagógusainak professzionizációs folyamata bemutatható. Kutatásmódszertani bevezetésében hitet tesz a szükséges és hagyományos szakirodalmi feldolgozást kiegészítő forráselemző, primer forrásokra támaszkodó történettudományi kutatási tradíciók mellett. E helyütt megemlíthető az a hatalmas forrásanyag (a főiskola igazgatójának és igazgatótanácsának, az egyetem rektorának, a szeged-csanádi egyházmegye püspökségének egymással, illetve a vallás- és közoktatásügyi minisztériummal történő levelezése, a főiskola és az egyetem releváns jegyzőkönyvei, a tanrendek és a hallgatói anyakönyvek), amelyet a szerző felkutat, feldolgoz és a megfelelő kontextusba helyez annak érdekében, hogy primer forrásokkal bizonyítsa hipotézisének a jelzett időszakban végbement, a polgári iskolai tanárság szakmásodásának folyamatát. Külön kiemelendő, hogy a szerző továbbmegy, és a történeti szociológia kvantitatív feldolgozási módszerét alkalmazza a főiskola 1937 hallgatójának anyakönyve feldolgozásánál, hogy a számtalan korábban feldolgozatlan anyag modern szoftverekkel történő elemzésével új összefüggésekre derítsen fényt, pl. a főiskolai hallgatók családjainak társadalmi helyzetét vagy az egyetemi áthallgatásokat illetően.

A könyv második tematikus egységében (5. fejezet) a szerző kitér a polgári iskola, mint iskolatípus életre hívásának körülményeire, melyek az elsősorban Nyugat-Európát érintő és onnan induló, de hatását áttételesen és késleltetve Közép-Kelet-Európában is éreztető 18. század társadalmi-politikai átalakulásban, az ipari forradalom következményeiben, az urbanizációban, az industrializációban, és természetesen a polgári nemzetállamok kialakulásában, illetve az állami hatalom koncentrációjában gyökereztek, és bemutatja azt a társadalmi igényt, amely előbb német nyelvterületen, majd hazánkban is a polgári iskola megteremtéséhez vezetett. E témakör számos érdekes adata mellett számomra kiemelendő nívumként kezelhető azon állítása a szerzőnek, hogy a magyar polgári iskola távoli elődjének tekinthetőnek azonosítja a mindezen folyamatokat megelőzve német földön, Hallében, August Hermann Francke által létrehozott „német iskolát”, hiszen – a magyar polgári iskolához hasonlatosan – ennek az iskolatípusnak a nevelési céljai sem merültek ki pusztán a humanista tudományosságban, hanem szemben a korban megszokott oktatással, számos gyakorlati és gyakorlatorientált tárgyat is beillesztett a pedagógiai programjába, így az életre felkészítő, a gyakorlati tudás átadására is koncentráló iskolatípus elődjeként azonosítható. Ezen állítás különösen fontos lehet, és további, nemzetközi összehasonlító kutatásokat indikálhat. A szerző továbbá összegyűjti azokat a magyarországi példákat, új iskolákat, a „Bürgerschulé”-ket, amelyek a 18–19. század fordulóján gombamód szaporodni kezdtek hazánkban a filantrópizmus pedagógiájától átitatva, ahol a nevelés célja a haszonelvűség lett,

ahol a gyerekek modern nyelveket, emellett használható és a mindennapi életben alkalmazható természettudományos ismereteket is tanulhattak, és amelyek az 1868-as törvény által létrehozott polgári iskola elődjeinek tekinthetők. A szerző e fejezetben tér ki és elemzi azután az 1868 után kialakuló új iskolatípus identitáskeresésének főbb állomásait, tartalmi és társadalmi szerepének fejlődését, elemezve a tanterveket, valamint a tanügyi kongresszusokon és a szakajtóban lezajlott vitákat. E fejezetben jelennek meg hangsúlyosan a történet-szociológiai módszerek, a szerző érdekes statisztikai elemzésekkel és látványos grafikonokkal támasztja alá mind a polgári iskola társadalmi bázisában történő, mind pedig a tantárgyszerkezetben a tárgyalt korszak végéig bekövetkező változásokat.

A könyv harmadik, és egyben fő témaköre (6–7. fejezet) a polgári iskola pedagógusai képzésének vizsgálata a professzionalizáció kontextusába emelve, a szakmásodási folyamat rekonstruálása céljából, kiemelten tanulmányozva a polgári iskolai tanárképzés szegedi, egyetemmel kooperált időszakát mind a szervezeti, mind a szakmai-oktatói, mind pedig a hallgatói szinteken.

A 6. fejezetben mutatja be a szerző a polgári iskolai tanárok professziójának első két lépcsőjét, első két szakaszát. Amint a polgári iskolák mindinkább középfokú iskolává lettek, úgy közeledett a képzési idő emelésével, a felvételi és képesítési követelmények szigorításával a polgári-iskolai tanítóképző-intézet a főiskolai státusz, a tanárképző főiskolává válás felé. E folyamat első szakaszaként az 1868 és 1918 közötti időszakot mutatja be a megszokott, impozáns mennyiségű forrásanyag felhasználásával, amely során a kezdetben tanítói tanfolyami végzettséggel rendelkező polgári iskolai tanítók 1873-tól két évfolyamos, 1881-től három évfolyamos, egyre szigorúbb képesítő vizsgával rendelkező képzést végeztek el, valamint létrejöttek önálló szakmai fórumaik is, és 1918-ra elérték a tanári címet, ami már a professziós folyamat egy magasabb szintjére emelte őket. A második, időben rövidebb, de a fejlődést és a szakma státuszrendezését követő szakmai vitákat tekintve intenzív, 1918 és 1928 közötti szakasz bemutatását a szerző szemiprofesszióknak nevezi, s ugyancsak primer források, levelek és korabeli sajtóanyagok felhasználásával mutatja be azt a korszakot, amelynek vitái a polgári iskolai tanárképző főiskolák megszüntetése, illetve a tudományegyetemekhez való csatolása mentén ingadoztak, és amelynek végén Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatási miniszter úgy döntött, hogy a Pedagógium és az Erzsébet Nőiskola tanárképző tagozatát egy főiskolává egyesítve Szegedre helyezi a tanárképzést, és összekapcsolja azt a szegedi egyetemmel.

A kötet 7. részében, amely a *Teljes professzionalizáció* címet viseli, a folyamat harmadik szakaszának, az 1828 és 1947 közötti időszaknak, a szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola történetének bemutatására kerül sor, kiemelten elemezve a tanárképzés területén folytatott együttműködést a Ferenc József Tudományegyetemmel. A szegedi egyetem Szegedre kerülésének történetét tárgyaló bevezetés után a szerző részletesen tárgyalja és bemutatja a két intézmény közti együttműködés forrásait, a keretek kialakításának részletes folyamatát. Elemzi az intézmények között

megvalósult együttműködést szervezeti szinten, mindkét intézmény aspektusából, megvizsgálva, hogy a kialakított szervezeti együttműködés kooperációnak tekinthető pusztán, vagy egyfajta kezdetleges integrációnak, illetve bemutatja, hogy a főiskola megjelenése Szegeden milyen változást indikált az egyetemen, például a párhuzamos tanszékek megalapításával. A fejezet fő erősségének tekinthető emellett az intézményközi együttműködés feldolgozása a szakmai együttműködés, az oktatói átíratás és természetesen a hallgatói áthallgatás vizsgálatával, amely során a szerző ismét kamatoztatja a történet-szociológiai megközelítésnek és hatalmas forrásadatbázisának köszönhető új megközelítés adta lehetőségeket. A könyv mellékletében a szerző ezen hatalmas adatbázisba enged bepillantást, közölve a tárgyalt korszak szegedi főiskolásainak születési helyének listáját, a hallgatók jegyzékét és az egyetemre való áthallgatásukra vonatkozó adatokat.

Fizel Natasa könyve a polgári iskolai tanárképzés történetének modern, forrás-központú és a professziótörténeti diskurzus kontextusába helyezett eddigi legátfogóbb alapműve, amely a tanárképzés modern kori útkeresésében is mankót nyújthat, megoldásokat kínálhat.

Döbör András

JEGYZETEK

- ¹ *Neveléstudományi tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem múltjáról és jelenéről.* Szeged, 2013. 71.; *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködése a főiskolai hallgatók áthallgatásának tükrében (1928–1932).* In: Baska, Gabriella – Hegedűs Judit – Nóbik Attila (szerk.) *A neveléstörténet változó arcai.* Budapest, 2013. 109–120.; *Felsőoktatás-politika a Horthy-korszakban.* Közép-Európai Közlemények, VI. évf. (2013) No. 23. 4. sz. 70–78.; *Sík Sándor szerepe a párhuzamos tanszékek megalakulásában a Ferenc József Tudományegyetemen.* In: Miklós Péter (szerk.) *Sík Sándor eszmekörei.* Szeged, 2014. 63–75.; *Kooperáció vagy integráció? A Szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködésének szegmensei 1928 és 1932 között.* Magyar Pedagógia, CXIV. évf. (2014) 4. sz. 237–257.; *Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola hallgatóinak áthallgatási adatai. Földrajz, természetrajz, vegytani szakcsoport (1928–1937).* In: Fizel Natasa – Nóbik, Attila (szerk.) *Ünnepi tanulmányok a 60 éves Pukánszky Béla tiszteletére.* Szeged, 2014. 35–48.; *A szegedi tanárképző főiskola hallgatói által felvett pedagógiai, pszichológiai és filozófiai témájú kurzusok a Ferenc József Tudományegyetemen (1928–1937).* In: Baska Gabriella – Hegedűs Judit (szerk.): *Égi iskolák, földi műhelyek: Tanulmányok a 65 éves Németh András tiszteletére.* Budapest, 2015. 108–118.; *Higher Education Policy In The Horthy-Era.* Délvidéki Szemle, Történettudományi Folyóirat, II. évf. (2015) 2. sz. 5–16.; *Gutta cavat lapidem: Hallgatói tanulmányok a neveléstörténet tárgyköréből.* Szeged, 2016. 128.; *Müller Miklós szegedi diákévei.* Tiszatáj, Irodalmi, Művészeti és Társadalmi Folyóirat, LXX. évf. (2016) 11. sz. 47–54.; *Pillanatképek a szegedi óvodáztatás történetéből.* In: Dombi Alice – Dombi Mária (szerk.) *Érték és nevelés: Tanulmányok az SZTE JGYPK-n folyó óvodapedagógus képzés tizedik évfordulójára.* Szeged, 2016. 207–216.; *A polgári iskolai tanárképzés professzionalizációja és intézményesülésének utolsó szakasza: Az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködése a tanárképzés területén (1928–1947).* Doktori disszertáció. Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola. Eger, 2017. 362.; *A polgári iskolai tanárképzésre vonatkozó együttműködési keretek kialakítása az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem között.* Délvidéki Szemle, Történettudományi Folyóirat, IV. évf. (2017) 1. sz. 32–44.; *90 éve Szegeden: A polgári iskolai tanárképzés Szegedre kerülésének körülményei.* Szeged, A város folyóirata. Várostarténeti, Kulturális és Közéleti Magazin, XXX. évf. (2018) 9. sz. 4–9.; *A szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola és a Ferenc József Tudományegyetem együttműködése a tanárképzés szolgálatában (1928–1947).* Gerundium, Egyetemtörténeti Közlemények, IX. évf. (2018) 3. sz. 51–65.